

ANTROPOLOGIA, ANTROPOLOGIES I OBLIT DE L'HOME: PERIPÈCIES DE L'ANTROPOLOGIA CONTEMPORÀNIA

Antoni Nello

UNIVERSITAT RAMON LLULL

L'autor reivindica la validesa i la importància de l'antropologia filosòfica en el ventall de les antropologies contemporànies. De fet, constata que l'antropologia ha caigut en el parany de deslegitimar aquell estudi que cerca el sentit de l'home en la seva globalitat, és a dir, més enllà de les seves dimensions parcials i de les seves múltiples concrecions socioculturals. Amb el recurs al mètode empíric que esquivia tot allò que no és mesurable i quantificable, i amb l'excusa de la postmodernitat que invoca la definitiva crisi filosòfica en la recerca del sentit, l'antropologia acaba no donant raó d'allò que més preocupa l'home, les grans qüestions sobre la seva vida i la seva mort, sobre el seu ésser i el seu constant esdevenir. I allò que de fet preocupa l'home, sovint de manera angoixant, és el que preocupa i ocupa l'antropologia filosòfica. La seva aportació en el marc ample de les antropologies es mostra així d'insubstituïble.

177

La pregunta per l'home, pel seu origen, per la seva identitat i essència, pel seu futur i pel seu destí, acompanyen l'home mateix des que aquest és home. Perquè l'Antropologia, l'estudi de l'home en el seu sentit més primer, és una preocupació abans que una ocupació, abans que una ciència. Una preocupació que neix de l'angoixosa necessitat de saber-se que acompanya l'home, de comprendre el perquè del seu trànsit per la vida, de resoldre aquelles qüestions que més l'ofeguen: el sofriment, el dolor, la mort, com a qüestions cabdals que n'aguditzen d'altres molt més quotidianes com la relació amb els altres i amb el medi que l'envolta.¹

---

¹ Així ho han palesat molts autors al llarg de la història del pensament. Destaquem, només a tall d'exemple radical, l'observació d'A. Camus en la seva obra *El mite de Sísif* que inicia afirmant que l'única qüestió vàlida de l'existència humana és la del suïcidi, és a dir que parteix de la gran pregunta sobre el sentit, la utilitat o inutilitat de la vida humana.

I si l'Antropologia com a preocupació, com a neguits viscuts i compartits previs a tota sistematització, que això diu el mot preocupació, acompanya l'home des de sempre, fins a fer-nos sospitar que el salt qualitatiu que fa emergir l'home dins l'espècie animal no és substancialment un fet físic sinó aquest esdeveniment psíquic de l'ésser que s'interroga sobre sí mateix, l'Antropologia com a ocupació, es a dir com a ciència, com a voluntat pensant d'organitzar i globalitzar les dades d'aquest fet humà, acompanya des del seu principi l'història del pensament. Des del pensament filosòfic o des del pensament religiós, i sovint amb una síntesi precientífica però no per això menys rica d'aquestes dues perspectives, l'home comença a pensar pensant-se a sí mateix, indiscriminadament i indistinta de la comprensió de tot el que l'envolta. L'home de l'ésser o de l'esdevenir, de la perfecta harmonia amb el cosmos o de la combinació de matèria corporal i forma anímica, l'home menyspreat i utilitzat pels mítics deus de l'Olimp o l'home estimat i acaronat pels seus creadors en tantes religions², l'home, en definitiva, ocupa primordialment el mateix pensament humà en el seu endinsar-se en la història, en el seu fer la història.

La pregunta per l'home ha gaudit i ha sofert però, tot el procés de desenvolupament propi de la ciència, procés que ve marcat per la determinació del mètode empíric i per la hiperespecialització. Al mateix temps que es van distingint les diverses perspectives des de les quals pot ésser estudiat l'home, l'home físic, psíquic o espiritual, l'home individual i l'home en societat, l'home en el seu origen i en la seva evolució, i tants altres punts de vista de la mateixa realitat global que anomenem home, al mateix temps doncs, es van forjant les diferents i específiques metodologies, determinacions operatives que marquen el camí i la validesa de les diverses aproximacions a la realitat humana i que comparteixen la mateixa exigència de recórrer a la dada empírica, al fet experimentable i quantificable. En aquest procés s'hi ha guanyat indiscutiblement en matisació i en precisió, s'hi ha guanyat en coneixement de l'home. Però creiem que aquest procés ha situat l'estudi de l'home precisament al límit de la seva possibilitat, és a dir que ha parcialitzat de tal manera la comprensió de l'home fins a defugir, volgudament i silenciosa, les grans qüestions que envolten i preocupen l'home. Així caiem en l'oblit de l'home, en el silenci, a vegades metodològicament justificat, d'altres imperceptiblement pressupo-

---

² "¡Que aclare!. ¡Que amanezca en el cielo y en la tierra!. No habrá gloria ni grandeza hasta que exista la criatura humana: el hombre formado" (*Popol Vuh*).

sat, sobre aquelles qüestions que més preocupen l'home i que el concerneixen en la seva totalitat, les qüestions que podríem situar en l'àmbit del sentit global de l'existència humana i que s'escapen a la simple observació empírica³. En aquest procés hi ha guanyat el saber concret i parcial, però hi ha perdut el saber global i radical, aquell que és més propi de la branca de l'Antropologia que anomenem filosòfica⁴.

En aquest marc epistemològic cal afegir les recents aportacions d'allò que ens empenyem a anomenar postmodernitat i que vol resituar el pensament humà. Amb la postmodernitat s'està donant un salt qualitatiu respecte de la modernitat, un veritable trencament amb ella pel que fa al discurs del mètode i a l'evolució de la ciència moderna que se'n deriva. Perquè la postmodernitat es caracteritza per la crisi de sentit global, per la invalidació del relat significatiu que dona raó de l'existència humana⁵. Així, del discurs del mètode cartesià que inaugura i avala tot el procés de desenvolupament i especialització de les ciències, hem passat al mètode sense discurs, a la buidor de sentit, a la fragmentària parcialitat del coneixement humà. De l'àrdua tasca de cercar el sentit del l'home en el ventall fragmentari de les ciències positives sobre l'home, passem imperceptiblement a la claudicació: no cal cercar el sentit global de l'home perquè no hi ha sentit global.

³ És ben significatiu el silenci sobre les grans qüestions que envolten l'home en l'explicació que es fa de l'Antropologia al Museu Nacional d'Antropologia de Ciutat de Mèxic, certament un dels més importants, sinó el més important museu d'aquest gènere, en la seva primera sala dedicada precisament a la presentació de l'Antropologia com a ciència: "El hombre creador de la cultura ha dejado sus huellas en todos los lugares por donde ha pasado. La antropología, ciencia del hombre que investiga e interpreta esas huellas y a los grupos humanos contemporáneos, nos enseña la evolución biológica del hombre, sus características y su lucha por el dominio de la naturaleza. Las cuatro ramas de esa ciencia única: antropología física, lingüística, arqueología y etnología nos dicen que de diferentes modos, todos los hombres tienen la misma capacidad para enfrentarse a la naturaleza, que todas las razas son iguales, que todas las culturas son respetables y que todos los pueblos pueden vivir en paz".

⁴ J. Gevaert admet, en la introducció de seva obra *El problema del hombre*, Salamanca 1991, 8 ed., que "nunca ha sido tan amplio y tan especializado como hoy el desarrollo de las ciencias del hombre" (p. 11), per afegir immediatament que "se comprueba que el aumento vertiginoso de los conocimientos técnicos y analíticos de la existencia humana y el progresivo perderse por entre los laberintos de las especializaciones van acompañados de una creciente incertidumbre respecto a lo que constituye el ser profundo y último del hombre" (p.12).

⁵ J.F. Lyotard explica abastament aquesta crisi de sentit global en la seva obra *La posmodernidad (explicada a los niños)*, Barcelona 1987, pp. 29-32. En ella invoca el fracàs de les ideologies, la seva fallida pel que fa a les expectatives humanes, per denunciar la validesa mateixa de tota ideologia, de tota explicació globalitzadora de l'home i de la història.

Totes aquestes consideracions ens fan repetir, pel que fa a l'Antropologia, que s'hi ha guanyat en saber concret, però l'home hi ha perdut. Perquè l'home continua preocupat, quan no anguixat, per aquelles qüestions que l'atenallen, vol saber encara qui és i cap a on va, quin destí l'espera i quina manera de viure pot omplir la seva recerca de plenitud. Que aquestes són qüestions difícils, i potser fins i tot impossibles de resoldre, no ho discutirem ara. El que és indefugible és la seva validesa, en la mesura que són precisament les preguntes, les preocupacions que aclaparen l'home. Són aquestes les qüestions que interessin a l'Antropologia filosòfica, desamparada quan no vilipendiada en els darrers temps per les Antropologies i que es mostra cada cop més necessària⁶.

En realitat l'Antropologia filosòfica, que històricament és mare de les Antropologies, ha acabat ofegada en aquestes, denunciada per ideològica, inutilitzada per abstracte i universalitzadora, rebutjada per metodològicament incorrecte. Es tanca d'aquesta manera el cercle infernal del món contemporani, món de l'instant que ha d'acallar i aquietar les preocupacions veritablement humanes en l'anestesiament de l'home, perdut en l'ara i aquí falaç del "carpe diem".

180

Pretenem amb aquestes breus reflexions mostrar, encara que sigui de manera incipient, la necessitat imperiosa de l'Antropologia filosòfica, no en contra de la pluralitat valuosa de les Antropologies, sinó a l'ensem d'elles, coordinadament amb elles. Si no és així, si la nostra afirmació no és acceptada, creiem fermament que caiem en l'aval culpable de l'oblit de l'home, l'oblit d'aquell, no d'allò, que constitueix l'objecte, i el subjecte mateix, de l'estudi antropològic.

1. Del discurs del mètode al mètode sense discurs: la reducció de l'home a les múltiples formes culturals de l'ésser humà

Segons Josep R. Llobera, en la seva *Identidad de la antropología*, l'Antropologia contemporània ha caigut en tots els paranys del científicisme, emmascarant en això la veritable incompetència de molts dels anomenats antropòlegs que no són més que estu-

---

⁶ Així s'expressa J. Gómez Caffarena en el seu article "Sobre el método de la antropología filosófica" (*Estudios eclesiásticos* 64 (1989) 173-192): "Tomo como indiscutible el derecho de una Antropología filosófica en esta nuestra cultura contemporánea que ha visto el gran auge de las Ciencias del hombre ... pues las Ciencias son siempre sectoriales, mientras que la Filosofía busca la visión total".

diosos de casuística cultural⁷. És molt dur dir-ho així, però és ben cert que la impressió que donen és aquesta. El treball de camp, amb la consegüent hiperconcreció, en serien les justificacions metodològiques i l'amagatall ideològic⁸.

És ben cert que la descoberta i l'estudi de noves cultures han aportat a l'Antropologia el reconeixement de la diversitat, l'explicació de la múltiple i variada configuració teòrica amb que es respon a les grans qüestions que envolten l'home i el seu viure individual i social. Però en això mateix, la concentració antropològica en les noves cultures ha pretés imposar a l'Antropologia el seu límit més infranquejable, fent-li saber la seva incapacitat per a afrontar el discurs generalitzador, la seva impossibilitat de globalitzar, de treure els denominadors comuns a les diverses manifestacions culturals per tal de respondre universalment a aquelles grans qüestions que estan al fons de tota experiència humana. D'aquesta manera, en Antropologia, l'aventura del mètode inicia amb la modernitat, l'afinament d'una recerca que defuig el laboratori intel·lectual i la imposició ideològica per anar a recollir, verificar i contrastar la múltiple realitat concreta, esdevé imperceptiblement una trampa, un mètode que és fi a sí mateix, que no serveix un objectiu clar de recerca pel que fa a les grans qüestions que envolten l'home. El discurs del mètode, que de Descartes ençà es va matisant i afinant, esdevé un mètode sense discurs, buit d'objectius de recerca sobre l'home.

La qüestió que cal tenir present i que ha incidit ben significativament en el desenvolupament de l'Antropologia, és l'assump-

⁷ "El peor enemigo de la antropología no es el público lector, ávido de exotismos sexuales o de otros tipos, o los cronistas de prensa que patean sin comprender, o ni siquiera los gobiernos que no le ven utilidad alguna a la disciplina y tratan de desprenderse de ella... No, el peor enemigo de la antropología son los antropólogos... ¿Y qué nos ofrece la elite internacional de la antropología como alimento espiritual para estos tiempos de cambio y de crisis de valores, de desmoralización y de confusión? Un anodino posmodernismo pasado por agua y vinagre, en el que el relativismo cultural es llevado a extremos demenciales, y en el que reinan un anarquismo epistemológico total y un exhibicionismo casi pornográfico de primera magnitud; en una palabra, un intento de reconstituir la etnografía (ya que no la antropología) como género literario a caballo entre la novela, el libro de viajes y la autobiografía" (J.R. Llobera, *La identidad de la antropología*, Barcelona 1990, pp. 15-17).

⁸ "No es exagerado afirmar que la entronización, a la vez que rutinización, del trabajo de campo como elemento fundamental de la identidad antropológica en lo que va de siglo, ha representado la paralización progresiva de los intentos de hacer progresar la disciplina mediante el método comparado... El mot d'ordre del etnógrafo es siempre ordenar y analizar los datos recogidos en la comunidad de referencia y dejar la teorización para un futuro que muy a menudo nunca se materializará" (J.R. Llobera, *La identidad de la antropología*, p.35).

ció sense esclatx del recurs a l'empíria com a àmbit d'investigació. És cert que el desenvolupament de les ciències modernes ve marcat per la seva desafecció de la filosofia, àdhuc de la teologia medieval, precisament pel que aquestes tenien d'ideològiques i incontrastades amb la realitat empírica. D'un procés quasi deductiu, en què s'establien els principis de la física medieval com a postulats indiscutibles derivats d'afirmacions categòriques de fe, es passa, amb la ciència moderna, a l'exigència primer de verificar, després d'analitzar, finalment d'induir aquells mateixos principis.

L'"affaire" Galileo Galilei, emblematicat fins a l'extrem i encara en els nostres temps motiu de petició formal de perdó a la comunitat científica per part de l'Església catòlica, és un bon exemple d'aquesta qüestió. L'"eppur si muove" que la història posa en llavis de Galileo davant la tossuda insistència eclesial del fet que tot l'univers gira al voltant de la terra, únic i central punt ferm de la creació, és l'anècdota significativa d'una nova mentalitat científica que s'obrirà camí. I tanmateix, ja en aquest debat, s'hi juga una qüestió antropològica, i en definitiva metodològica, que avui se'ns revela cabdal: Galileo observa i parteix d'aquesta observació, mentre l'Església confessa i parteix d'aquesta confessió. Galileo observa la terra i els astres. L'Església contempla l'univers creat per Déu i en ell hi descobreix l'home com a centre de la creació. Mentre a Galileo no li preocupa en absolut la qüestió de l'home, l'Església se sent cridada a defensar-ne la grandesa, la magnificència, en definitiva la centralitat⁹. Qui té raó? Galileo, sens dubte, i així, tard, potser massa tard, ho reconeixem a l'Església. Però és una raó limitada, és la raó d'una nova perspectiva científica, la del recurs a l'empíria, que no s'hauria d'entendre com a alternativa al discurs filosòfico-teològic sinó com a distint i complementari.

I és que el recurs a l'empíria, indiscutiblement lloable i necessari en la progressió del coneixement humà sobre el món exterior que l'envolta i sobre el món interior que el configura, presenta dues apories interrelacionades que cal analitzar més detingudament. En primer lloc, pressuposa acríticament que només es coneix allò que és mesurable, quantificable, observable a través

---

⁹ És emblemàtic, en aquest sentit, el Salm 8: "Senyor, sobirà nostre, que n'és de gloriós el vostre nom per tota la terra!... Quan miro el cel que han creat les vostres mans, la lluna i els estels que hi heu posat, em dic: Què és l'home, perquè us en recordeu, que és un mortal, perquè li doneu autoritat? Gairebé l'heu fet igual als àngels, l'heu coronat de glòria i de prestigi, l'heu fet rei de les coses que heu creat, tot ho heu posat sota els seus peus".

dels sentits. De Descartes a Kant assistim a l'evolució d'aquest pensament que porta del discurs del mètode que ampara la ciència moderna, a la crítica de la raó que en limita les possibilitats, tot establint el concepte d'"imperatiu" per a tot allò que es mostra necessari per al sentit de la vida dels homes però que no procedeix de l'experiència empírica. Aquesta pretesa epistemològica de recurs exclusiu a l'empíria com a base del coneixement, pretesa que ha acompanyat com a evidència indiscutible tot el recorregut posterior de la ciència, ens sembla desmesurada. I això perquè l'experiència humana no és tan sols experiència sensitiva, que passa necessàriament a través de l'espai i del temps com a àmbits d'experimentació. L'experiència humana és molt més rica i es desplega en àmbits com ara la imaginació, la intuïció, l'afectivitat, la memòria, l'esperança... àmbits que també configuren en la seva globalitat i estructuració la riquesa del coneixement humà. Àmbits dels quals l'home també fa experiència malgrat que aquesta no pugui ésser recollida exhaustivament en les coordenades de l'empíria.

La segona aporia és la desqualificació implícita del pensament abstracte que s'aplica amb la ciència moderna. De fet, l'evolució del pensament científic ens porta a l'esperit de concreció que limita pràcticament totes les afirmacions possibles. Malgrat la recerca de les lleis de funcionament de l'univers, recerca marcada per la voluntat de formular principis generals i universalitzables, progressivament la ciència s'orienta vers l'afirmació concreta i vàlida per l'hic et nunc. Vegis en això les aportacions de la lingüística contemporània de Wittgenstein per a qui, en la darrera fase del seu pensament, cal rebutjar la universalització en benefici de l'afirmació puntual i contextualitzada. O bé les aportacions de la teoria de la relativitat d'Einstein, que traslladen a l'horitzó filosòfic l'emmarcament necessari de tota afirmació en unes coordenades de comprensió que en determinen la grandesa i el límit, fins a haver de defugir la pretesa d'universalitat en benefici de la relativitat de tot punt d'observació. O el discurs ètic més recent, que rebutja progressivament les normes universals de comportament per a caure en les reflexions formals al voltant d'una nova i necessària casuística que no va més enllà de l'anàlisi de l'episodi individual contextualitzat. L'esperit que es dibuixa en tot aquest procés és la incapacitat de plantejar i defensar un pensament abstracte i universalitzador. Es tracta, amb una nova versió més matisada, del vell debat del nominalisme de Guillem d'Occam, reprès emblemàticament i de la més divulgativa de les maneres per U. Eco amb la seva famosa novel·la *El nom de la rosa*, veritable manual iniciàtic del més cru escepticisme relativitzador.

Una altra qüestió a tenir en compte és el procés d'hiperespecialització que ha anat a l'ensens amb l'evolució de la ciència moderna. Un procés ben valuós, sens dubte, que no ha fet més que enriquir el coneixement humà aprofundint la varietat de perspectives des de les quals podem observar i analitzar un objecte. De fet el procés d'especialització ha donat com a fruit la progressiva aparició i independització de les ciències modernes, un procés encara avui ben viu i no acabat. Però en aquest procés s'ha perdut globalització. Ara sabem molt més sobre la pluralitat d'aspectes de la vida de l'home, i en això s'han esmerçat innumbrables i valuosos esforços. Però hem perdut un marc de referència pel que fa a l'home en la seva integralitat. La hiperespecialització ha fragmentat el coneixement de l'home en una rica i extensa profusió de coneixements sobre l'home sense arribar a integrar tots aquests coneixements en el coneixement de l'home.

De fet el recurs a la ciència moderna ha portat l'Antropologia per vies de concreció i constatació. La pregunta per l'home, per la seva globalitat i el sentit de la seva vida, que presidia la recerca antropològica en els seus orígens, ha deixat pas a la constatació de les múltiples maneres de viure i de formular-se de l'home en les diverses èpoques i cultures¹⁰. L'antropologia es torna mancada d'ambició cognoscitiva, relegant aquelles qüestions que més inquieten l'home al silenci impotent, a la manera Wittgensteiniana de "sobre allò que no es pot dir res, més val callar". Les qüestions profundes que atenallen l'home, constatables en les diverses ubicacions històriques i culturals, queden com a tals qüestions, que només es poden constatar i comparar, sense que es pugui arribar a plantejar el seu significat profund ni la seva resposta. Es parlarà de les moltes i variades maneres d'afrontar, en la pluralitat de cultures, les qüestions al voltant de la mort, del dolor, de la vida afectiva i de la relació familiar, fins i tot de l'expectativa de transcendència... Es delimitarà encara més l'estudi en la diversitat de regions d'una mateixa cultura, en un exquisit esforç

¹⁰ És prou significativa l'afirmació de U. Fabietti en la introducció a la seva *Storia dell'Antropologia*, Bologna 1991: "L'antropologia è invece un sapere che, comunque si vogliamo intendere i suoi scopi, per alcuni consistenti nella formulazione di proposizioni universalmente valide, per altri nella conoscenza delle singole specificità culturali, resta profondamente radicato nell'esperienza etnografica... L'antropologia è sempre ri-cominciata sul campo... Se in passato non fosse stato così, e se domani non fosse più così, gli antropologi potrebbero rassegnarsi ad essere dei filosofi di seconda classe" (pp. IX-X), que cal confrontar amb la de J.R. Llobera: "Antropología y etnografía son actividades muy distintas... mantienen relaciones íntimas, aunque muy equívocas" (La identidad de la antropología, p. 13).

d'immediatesa i concreció. Però la mort, el dolor, la vida afectiva i les relacions familiars, l'expectativa humana de transcendència... restaran inafrentades, irresoltes.

2. De la crítica de les ideologies a la crisi postmoderna de les ideologies: la claudicació de la recerca del sentit de l'home

La darrera, però no la menys dramàtica de les crítiques a la antropologia filosòfica prové dels ambients filosòfics de la postmodernitat, especialment amb J.F. Lyotard i G. Vattimo.

Mentre l'evolució de la ciència té la seva dinàmica pròpia, amb les seves disquisicions de mètode i amb la seva dispersió en el ventall de les especialitzacions, l'evolució del pensament abstracte, de la filosofia, i en especial de l'epistemologia, en recull, amb retard però amb eficàcia, els resultats. Ara ja no es tracta de discutir el mètode científic, el recurs a l'empíria i la dificultat del pensament abstracte. Ara es tracta de discutir el contingut mateix del pensament abstracte, la ideologia.

Amb encert, els proposadors de la postmodernitat com a nova era intel·lectual que ha de marcar l'ingrés en el tercer mil·lenni, denuncien els perills del discurs teòric, de la ideologia, de tota explicació globalitzadora de la vida humana en cerca de sentit. D'una banda, mostren, en especial J.F. Lyotard, el fracàs de moltes d'aquestes explicacions que no fan sinó deixar l'home sumit en l'angoixa d'una esperança decebuda¹¹. Els grans relats, les grans teories que s'han anat succeint al llarg de la història han fracassat: tot prenent donar raó de la vida humana individual i col·lectiva no han fet més que estafar la vida humana individual i col·lectiva de la seva única possibilitat de subsistència que no és més que el replègament sobre l'immediat, sobre l'instant.

D'altra banda G. Vattimo adverteix del perill del fet que tota explicació globalitzadora de la vida humana tendeix necessàriament, inèrcicament, a ésser una imposició, una doctrina, un dogma, i en definitiva a establir un sistema dictatorial. En aquest sentit avisa de la necessària prevenció davant tot aquell o aquells que es presentin amb la voluntat de dir una paraula definitiva sobre l'home i la seva vida, perquè en ells hi ha, més o menys lar-

¹¹ "El proyecto moderno (de realización de la universalidad) no ha sido abandonado ni olvidado, sino destruido, "liquidado". Hay muchos modos de destrucción, y muchos nombres le sirven como símbolos de ello. "Auschwitz" puede ser tomado como un nombre paradigmático para la no realización trágica de la modernidad" (J.F. Lyotard, *La posmodernidad*, p. 30).

vat, un dictador en potència¹². La democràcia no és només el menys dolent dels sistemes polítics perquè respecta la pluralitat d'opinions i de discursos sobre l'home i la seva vida, sinó que és una protecció formal, institucional, contra tot discurs total: la democràcia ja no serà l'equilibri de les forces que volen reflectir en la gestió social la veritat sobre l'home, sinó el forum de debat d'opinions que cal compensar i equilibrar, cap d'elles portadora de veritat absoluta.

Per als pares de la postmodernitat s'imposa el pensament feble, el pensament que no pretén accedir a la veritat com a horitzó hermenèutic de la recerca, sinó que es presenta volgudament com a fràgil aportació d'opinió relativa i contextual. En l'era de la tècnica, la ideologia queda desfasada, obsoleta, rebutjada.

És ben cert que la història de la humanitat està travessada per ideologies que s'han arrogat la plenitud de la veritat. És fins i tot cert que la tradició del pensament filosòfic-teològic, amb la seva càrrega de dogmatització, ha caigut sovint en el parany de la imposició de la veritat, de la inquisició del pensament aliè, de l'arrogància d'ésser els únics portaveus de la veritat sobre l'home. Són encara recents les dificultats del pensament filosòfic cristià davant les teories darwinianes de l'evolucionisme. Calia afirmar ideològicament l'origen de l'home en l'acte creador de Déu i això semblava entrar en contradicció amb els estudis d'antropologia biològica comparada. Com un nou Galileo, Pierre Teilhard de Chardin va haver de patir, ja en el nostre segle, els atacs ideològics institucionals contra la seva peculiar relectura evolucionista de la creació. Un cop més la ideologia esdevé rígida i pretén posar-se al mateix nivell que la ciència empírica, quan el seu "propium" és ben altre. Cal també assenyalar les dificultats amb les ideologies de marcat caire polític-filosòfic, com el marxisme, que fins ben recentment ha constituït un marc restrictiu per al pensament dels països de l'Est europeu. També en aquest context les afirmacions de marcat caire ideològic oprimeixen el pensament lliure i crític.

És doncs ben cert que les ideologies són perilloses. Tenen la temptació implícita, quan no explícita, de limitar el pensament en un marc reduït en què les grans afirmacions es donen com a

¹² "¿Tendremos que contraponer a este mundo la nostalgia de una realidad sólida, unitaria, estable y "autorizada"? Semejante nostalgia corre el peligro de transformarse continuamente en una actitud neurótica, en el esfuerzo por reconstruir el mundo de nuestra infancia, donde la autoridad familiar era a la vez amenazante y aseguradora" (G. Vattimo, "Posmodernidad: ¿una sociedad transparente?" a G. Vattimo y otros, En torno a la posmodernidad, Barcelona 1990, p. 16).

dogmàticament segures. D'elles se'n dedueixen, en un exercici estrictament lògic, les assercions concretes sobre l'home i el seu viure. Però el perill que suposa el recurs a la ideologia no n'invalida automàticament la seva presència. Expressen l'horitzó de veritat, sempre a verificar i a corregir, en què es mou el pensament humà. Constitueixen la voluntat, sempre parcial però real i ambiciosa, d'accedir al coneixement global de la veritat, ja sigui del món, ja sigui de l'home. Representen la construcció teòrica i estructurada de l'autocomprensió humana que com a tal presideix la recerca i la reflexió, tant com el mateix viure concret dels homes¹³. Que cal ésser crítics amb tota ideologia, és ben cert. Tant com que cal ésser conscients que darrera les denúncies de les ideologies s'hi emmascara una altra ideologia, subtil, que redueix la recerca de la veritat a una aventura individual i relativa, i que emmascara tot simplement la ideologia dominant d'un sistema socioeconòmic que sembla haver triomfat sobre tot altre sistema¹⁴.

Referent a l'antropologia, el recurs crític a la ideologia vol dir la capacitat i la voluntat d'oferir una explicació integral i integradora de l'home, que no el redueix a les experiències puntuals en les que es desenvolupa el seu viure, sinó que n'assumeix la seva identitat universal i els seus problemes cabdals.

3. I tanmateix l'home és un problema

Malgrat les dificultats de caire metodològic i ideològic que han portat l'antropologia a reduir-se a l'àmbit de la descripció i comparació del concret i a defugir les grans qüestions de l'home com a impossibles de plantejar, malgrat això, aquestes qüestions continuen fent-se presents a l'home i el preocupen.

Malgrat, fins i tot, la ideologia del benestar i del consum emmascarada en el rebuig de les ideologies, ideologia que ens pro-

¹³ Amb aquest esperit afirma J.R. Llobera que "el eslabón entre la etnografía y la antropología venía constituido en el pasado por los cursos y tratados de historia y teoría antropológicas. Uno de los efectos del posmodernismo ha sido la pulverización de la teoría antropológica y la deconstrucción de la historia de la antropología" (*La identidad de la antropología*, p. 149), després d'haver denunciat que "uno de los grandes malentendidos... es justamente la premisa de que los significados subjetivos de las vivencias humanas hacen imposible un conocimiento objetivo de las diferentes culturas, y con mayor razón generalizaciones a través de ellas" (*ibidem*).

¹⁴ En aquest sentit són molts significatives les aportacions del sociòleg nordamericà F. Fukuyama, en la seva obra *El final de la historia*, en afirmar la victòria definitiva i final del liberalisme com a ideologia dominant que tanca definitivament la història de les ideologies. I ho són perquè posen en evidència allò que està implícit en l'aparent denúncia de les ideologies efectuada per molts pensadors contemporanis, entre els quals cal incloure els antropòlegs.

posa un paradís present fet del gaudiment del tenir en l'oblit del passat i en la inconsciència del futur, ideologia no menys punyent perquè renuncia a dir-se però que s'imposa amb la força dels fets, malgrat aquesta fal·làcia quasi convincent, l'home es troba abocat a les grans qüestions: la vida, la mort, el dolor, la felicitat, el sentit i en definitiva Déu, són les grans qüestions que de manera somorta, i sobtadament amb puntes d'intensa preocupació, l'home no pot estalviar-se. Perquè la història de l'home és un camí, un llarg desplegament d'instantes teixit de rutines i de sorpreses que mai troba la seva resolució definitiva. Perquè l'home té memòria i recull de la seva experiència vital. Perquè l'home té esperances i somnis, i projecta el seu futur i vol un futur. Per tot això, l'home és un problema per a ell mateix, un problema que no sabríem minimitzar, i sobretot no podríem camuflar ni estafar amb excuses metodològiques o amb pors polítiques darrera la parafernalia del benestar.

I és que l'home, la persona humana com a ésser d'intel·ligència i de llibertat, no pot defugir una crida que li és conatural a trobar el sentit de la seva existència, un sentit que inclogui la voluntat de viure i la necessitat de morir, el desig de gaudir i la indefugible necessitat de patir. Perquè la intel·ligència és una dinàmica cap al sentit, és precisament aquella capacitat que el distingeix dels animals en la mesura que el distància de l'immediat i li permet analitzar, valorar i significar la realitat, i no tan sols la realitat present sinó aquest present com a recull del passat i projecció del futur. I perquè la llibertat no pot defugir, sense negar la dignitat de la mateixa existència humana, la capacitat de decidir, i amb la capacitat de decisió la possibilitat de revisar, corregir, millorar o aprofundir les seves opcions envers la consecució sempre àrdua, però sempre en l'horitzó de les seves expectatives i de les seves possibilitats, del seu destí, del sentit de la seva vida.

I això que és vàlid individualment ho és col·lectivament. És l'ésser humà qui està en recerca, l'ésser humà de qui cada individu n'és concreció i construcció en el recull del pensament heretat i en la proposta de pensament. Les múltiples manifestacions culturals que materialitzen la història del pensament humà són bona prova d'aquesta recerca. I és que no sabríem claudicar de la responsabilitat de cercar el sentit de la vida de l'home, responsabilitat que no és deure imposat sinó dinamisme fonamental i espontani de l'espècie humana, sense castrar l'home en el seu ésser individual i col·lectiu.

Més encara. El món contemporani lluny d'anul·lar aquesta recerca, l'esperona, l'exigeix encara amb més urgència. Perquè l'a-

venç científico-tècnic, lluny de resoldre les grans qüestions de l'home ben sovint les agreuja, donant-lis un caire quasi bé dramàtic. Les qüestions concernents a la tècnica mèdica que avui possibiliten tants recursos a la millora i al manteniment de la salut humana, marquen també nous i grans interrogants. Així es parla, avui, del dret al ben morir (eutanàsia), del dret a l'avortament (eugènèsia), de la reproducció assistida (control i domini de la natalitat), de les cures paliatives, de la integració social dels malalts crònics... totes elles qüestions que no es refereixen només a tècniques concretes que milloren la capacitat d'intervenció de l'home sobre el seu cos i la seva salut sinó que palesen també, i sovint de manera dramàtica, els grans interrogants de fons que preocupen l'home. Perquè l'avenç tècnic no fa més que urgir les qüestions que un temps podien ser resoltes amb el recurs al fatalisme de la naturalesa, o a la submissió a una demiúrgica voluntat de Déu. Ara ens hem de plantejar de bell nou el sentit de la mort si volem parlar del ben morir, perquè la bona mort només ho serà en la mesura que hem interpretat la mort en el marc de la vida dels homes. Ens hem de plantejar el sentit de la vida quan disposem de mecanismes tan sofisticats que permeten la planificació de l'origen d'una vida humana. Hem de respondre als interrogants al voltant de l'identitat i l'especificitat de la persona humana quan volem determinar la interrupció del procés que porta l'embrió a esdevenir-ho.... Cada avenç tècnic en el món de la salut esdevé, alhora, una gran possibilitat per a la millora de la qualitat de vida i un desafiament que reproposa la nostra comprensió dels paràmetres sobre la vida i la mort.

No només en termes tecnico-mèdics, sinó també en termes sociopolítics el problema de l'home, la qüestió de l'home, s'agudita avui i urgeix la seva resolució. Parlem d'un nou ordre planetari, parlem d'interculturalitat, parlem de democràcia i llibertat, fins i tot hi ha qui gosa invocar escatològicament el final de la història amb el triomf de l'esperit del capitalisme per damunt de les runes del mur de Berlín, i tanmateix l'univers és un bullit d'opressions i d'injustícies, de neteges ètniques i de fam. I no és només un problema macroscòpic que es pugui escapar a l'experiència quotidiana del ciutadà: avui el món és al nostre abast per contemplar l'espectacle de la guerra i de la fam, un espectacle que ens posa al davant la constant pregunta del sentit de la història humana i de la nostra responsabilitat en ella.

Tampoc el món del treball queda exent d'aquests interrogants. Les revolucions mecàniques han donat pas a les revolucions informàtiques. Un horitzó laboral nou s'obre a nosaltres. I caldrà

plantejar-lo, no només des de l'immediatesa de solucions precàries, sinó des de la reflexió seriosa sobre l'homo faber i la seva relació amb l'homo ludens.

Certament que tots aquest plantejaments no són nous. De sempre l'antropologia es proposa de respondre-hi. El marc en què hem de fer aquesta reflexió avui es però ben nou. Ja no podem eximir-nos de la sospita, de la prudència, del discurs matisat i obert. Es tracta, com ens avisen els mestres de la sospita del pensament post-modern, de no dogmatitzar sinó de posar-se en recerca precària i humil de la veritat. Però sense claudicar mai d'aquesta orientació envers la veritat de l'home, orientació que dóna sentit a la recerca mateixa i que ens acosta a la resolució de tan grans problemes.

4. Necessitat, actualitat i vigència de l'antropologia filosòfica

L'home com a problema, l'home que irrenunciablement s'interroga sobre ell mateix i sobre les grans qüestions que l'envolten, és doncs el fonament i la justificació darrera d'aquella branca de l'antropologia que anomenem filosòfica. L'antropologia filosòfica no fa res més que recollir aquests interrogants i plantejar amb rigor metodològic la seva sistemàtica resolució. Podem afirmar que l'antropologia filosòfica és aquella disciplina antropològica que cerca el sentit globalitzador de l'existència humana¹⁵.

Aquesta aproximació a la realitat i validesa de l'antropologia filosòfica no l'hem d'entendre però en un sentit exclouent, com si només l'antropologia filosòfica expressés totes les qüestions que envolten l'home. Ben al contrari, l'antropologia filosòfica fonamenta totes les altres branques de l'antropologia i d'altra banda en recull i sistematitza, en una lectura integradora i global, llurs aportacions. Perquè és en la mesura que sorgeixen de l'ansiosa pregunta sobre l'home i el seu destí, sobre l'home i el seu ésser profund, que les distintes branques de l'antropologia es fan necessàries i s'obren camí¹⁶.

¹⁵ Ens sentim plenament d'acord amb L. Jiménez Moreno, en la veu "Antropología filosófica" del *Diccionario temático de Antropología* (A. Aguirre Baztán ed., Barcelona 1993), quan afirma que "la denominación Antropología filosófica merece estar como tal en todos los estudios antropológicos, si bien parece ignorarse esta presencia" (p. 40).

¹⁶ "Las más importantes preguntas sobre el hombre, que no deben dejarse desprecupadamente a la ingenuidad, sino que están exigiendo la atención más cuidadosa, llevan a un planteamiento filosófico. Así, los problemas sobre la igualdad, la libertad, la persona y los derechos, tanto como todas las cuestiones de principios y de valoración, exigirán siempre una consideración filosófica que no se resolverá nunca meramente mediante anotaciones positivas, sino con reflexión y diálogo, en contraste continuo con la praxis de cada situación y momento" (L. Jiménez Moreno, "Antropología filosófica" a *Diccionario temático de Antropología*, p. 45).

Davant les grans qüestions sobre la vida i la mort, sobre la salut i la malaltia, s'obrí camí l'antropologia mèdica o antropologia de la salut preguntant-se sobre l'identitat d'aquest ésser que vol viure i defugir el dolor, però que troba en el recorregut de la seva existència el dolor i finalment la mort. I en la mesura que l'antropologia filosòfica s'adonà que l'home no és un ésser individual, que no és comprensible en la seva singularitat sense tenir en compte la seva essencial vinculació amb d'altres homes, aparegué l'antropologia social, l'estudi de la dinàmica entre l'home i el grup i fins i tot l'estudi del grup parangonat a l'ésser de l'home individual en el seu decurs i evolució. I encara, és en la mesura que l'antropologia filosòfica plantejà i teoritzà amb el concepte de cultura una de les més peculiars característiques de l'ésser humà, és a dir l'estructuració i socialització de la seva producció que en comptes d'ésser efímera esdevé patrimoni col·lectiu, obra de l'home que emmarca la identitat i l'evolució de tot poble i de tot home, és en aquesta mesura que sorgeix l'antropologia cultural, possiblement la més rica i valuosa aportació al coneixement de l'autocomprensió humana i dels comportaments que la manifesten en el context del temps i de l'espai concrets que configuren la pluralitat de les cultures.

191

Podríem encara enumerar tantes altres branques de l'antropologia, podríem fins i tot anticipar futures branques d'aquesta ciència, perquè de fet totes elles no fan res més que assumir especialitzadament aquelles qüestions que provenen de l'antropologia filosòfica per tal d'estudiar-les des d'una perspectiva específica i dibuixant-ne el propi mètode. Així podríem parlar de l'antropologia política, de l'antropologia sexual, de l'antropologia religiosa... I avançar-nos amb l'antropologia de l'oci, o l'antropologia del consum, o l'antropologia del treball...

L'antropologia filosòfica fonamenta, doncs, totes les branques de l'antropologia que sorgeixen d'ella, i en ella troben la seva justificació. I alhora l'antropologia filosòfica en recull i finalitza totes les aportacions. Perquè l'antropologia filosòfica, que parteix de les grans qüestions sobre l'home, necessita, per tal d'elaborar-ne una assaig de resposta, de les aportacions de totes les branques de l'antropologia. L'antropologia filosòfica no pot obviar, en efecte, les aportacions de l'antropologia mèdica si vol donar raó del dolor i de la mort en la vida de l'home, de la lluita contra el dolor i del dolor necessàriament integrat en el ser home, de la batalla contra la mort i de la mort en el marc de la vida de l'home. Ni podrà obviar les aportacions de l'antropologia social en el seu discurs sobre la llibertat com a dimensió fonamental de l'existència huma-

na, perquè aquesta llibertat serà sempre situada en una dinàmica de interrelació amb el grup, més immediat com la família, o més general com el context social i polític en què es mou l'home. Tampoc es podrà desentendre de les aportacions de l'antropologia cultural a l'hora de discernir aquells comportaments que formen part essencial de l'ésser home, d'aquells altres que estan inserits en un marc cultural concret i que només en ell troben el seu sentit.

Així doncs, si d'una banda l'antropologia filosòfica recull les aportacions de totes les altres branques de l'antropologia, en finalitza també el discurs. L'antropologia filosòfica ubica aquestes aportacions en un marc més global, les incorpora en aquella explicació sistemàtica, sempre fràgil, i possiblement sempre relativa a un temps i a un espai determinats, de la totalitat de l'ésser humà i del misteri del seu origen i del seu destí, així com del decurs de la seva existència. Quan l'antropologia filosòfica establirà el concepte de persona com a clau de volta de la comprensió de la irrepetible grandesa i dignitat de l'ésser humà, no ho farà, no ho podrà fer, per una simple aposta arriscada de caire axiològic, religiosament o humanísticament fonamentada, sinó que haurà de fer-ho explicitant i especificant aquest concepte a partir del seu marc conceptual, mèdic, social, cultural etc.

S'imposa així un seriós diàleg entre les diverses branques de l'antropologia, i entre totes elles i l'antropologia filosòfica. Un diàleg que no és només la posada en comú de les diverses aportacions sinó que consisteix en un "feedback" continu entre la una i les altres. Si l'antropologia filosòfica ha de recollir i interpretar en un marc més ampli i global les aportacions de les diverses antropologies, aquestes han d'estar atentes i no defugir les aportacions de l'antropologia filosòfica en la sistemàtica ocupació de reflexionar sobre les grans preocupacions de l'home que s'interroga sobre sí mateix. No si val l'excusa d'etiquetar l'antropologia filosòfica d'ideològica i poc científica quan algunes de les branques de l'antropologia rebutgen, sens dubte ideològicament, algunes de les grans qüestions que preocupen l'home, com ara la seva vida i la seva mort, el seu destí i la seva obertura al transcendent, i es limiten, aparentment des de la neutralitat, a explicar els aspectes més immediats i empírics de l'home, reduint-lo així a un ésser immediat i empíric.

En el rerefons d'aquesta necessària complementarietat hi ha el discurs de l'interdisciplinarietat tant difús en aquests temps d'hiperespecialització de les ciències, àdhuc de les ciències humanes. Resulta preocupant que en un temps d'invocació de la interdisciplinarietat es donin fenòmens com el rebuig sistemàtic, apriorístic

i poc acurat, d'una disciplina, l'antropologia filosòfica, que pretén de ple dret marcar una perspectiva en l'estudi d'aquest ésser fascinant que és l'home: la perspectiva de l'home que cerca la seva identitat i el sentit de la seva existència.

Abstract:

The author defends the validity and importance of philosophical anthropology within the wide range of contemporary anthropology. In fact, he maintains that anthropology has fallen into the trap of delegitimizing the study that searches for the meaning of man as a whole, that is to say, beyond his partial dimensions and his multiple sociocultural concretions. Using as a resource the empirical method which leaves aside everything that is not measurable or quantifiable, and with the excuse of postmodernism which invokes the definitive philosophical crisis in the search for meaning, anthropology in the end does not take into account that which most concerns man, the big questions about life and death, about his existence and what he will become. And what really concerns man, often in an agonising way, is what philosophical anthropology is about. Its contribution within the broad framework of anthropology is thus shown to be irreplaceable.